

A PHILOSOPHIAI FOLYÓIRATOKBÓL.

I. Mind. A quarterly review of psychology and philosophy. — January 1882. No. XXV. — A Mind című philosophiai folyóiratok első száma megjelent 1876. jan. 1-én. Minden évnegyedben jelenik meg egy szám körülbelül 150 lapnyi terjedelemmel E folyóiratba a legkitünőbb angol philos. írók dolgoznak, néha nem angoltól is (Ribot, Wundt) jelennek meg cikkek. A folyóirat mindennemű philos. irányt képvisel. Beosztása igen célszerű. Első helyen állanak a philos. értekezések következnek egyes philos. kérdéseknek megvitatásai, vagy érdekes adatok (Notes and Discussions); azután philos. műveknek bírálatai (Critical Notices); új művek igen rövid ismertetései (New Books); végre a philos. folyóiratokban megjelenő cikkeknek címei. E folyóirat arra képesíti olvasóját, hogy a philos. mozgalmat egész Európában figyelemmel kísérje, mert az ismertetett munkák és folyóiratok, angol, francia, német, olasz, stb. nyelvűek.

A XXV. számnak tartalma a következő:

1. Értekezések Can there be a Natural Science of Man? (Lehetséges-e az embernek természettudománya?) Prof. T. H. Green-től. A szerző metaphysikailag a természettudományoknak mentül kevesebb figyelembe vételével iparkodik kérdését megoldani. Ez értekezésnek lesz még folytatása. A második értekezés Prof. Josiah Royce tól való, címe Mind and Reality (Elme és valóság). Író a »Ding an sich«-ről akar új hypothesis felállítani, mely Berkeley hypothesisének némi módosítása. Elmélete röviden ez: Gondolatunk azért igaz, mert egy rajtunk kívül valóban létező öntudat tényeinek megfelel. Harmadik helyen áll Alfred Sidgwick értekezése (The Localisation of Fallacy), melyben a tévokoskodásokról szóló logikai tanoknak néhány hiányos pontját kiegészíteni iparkodik. Utolsó és talán legbecsesebb értekezés Alfred W. Benntől való, e címmel: The Relation of Greek Philosophy to Modern Thought: (A görög philosophia viszonya az újabb gondolatokhoz). Szerző ebben azt iparkodik kimutatni, hogy a görög philosophia a közép- és újabbkori philosophiára nagyobb befolyással volt, mint sokan hajlandók volnának megengedni.

2. A »Notes and Discussions«-ek közt figyelemre méltók azon megjegyzések, melyeket W. H. S. Monck az orvosok azon adataira tesz

melyeket akkor észlelnek, mikor a hályogot eltávolítják. Nézete szerint ez adatok meg nem bízhatók, azért ilyen esetben psychologusnak és orvosnak együtt kellene észlelnie, miképen igazodik el a vak a világban, ha először lát.

3. A k ö n y v b i r á l a t o k közt legkiválóbb A. Seth, Lange »Geschichte des Materialismus« című mű angol fordításának bírálata. Író egyuttal Lange phil. rendszerét fejti ki, és bírálja behatóan. Részletesebben bírálta még Harper munkája: Metaphysic of the School (A scholasticusok metaphysikája); Schurman műve: Kantian Ethics and the Ethics of Evolution (A Kantféle erkölcsstan és a fejlődés elméletének ethikája); végre Marion: De la Solidarité Morale. Ez utóbbi munka az ismertetés szerint figyelemreméltó műnek látszik lenni

II. A C. S c h a a r s c h m i d t által szerkesztett »Philosophische Monatshefte« ez évi I. és II. füzete gazdag és változatos tartalommal jelent meg. Önálló értekezés csak egy van benne, de néhány újabb böleseleti mű oly terjedelmesen van ismertetve, hogy az ismertető inkább csak alkalmat látszott keresni saját nézeteinek közzétételére. Nem éppen esetleges, hogy az ismertetett könyvek nagy része e t h i k a i t á r g y u s maga az önálló cikk is erkölcsi problémákat fejteget. Ez előszeretettel, melylyel korunk gondolkoói az ethikai vizsgálódásokhoz fordulnak, az idők szükségének is van része. Az életben és tudományban uralkodó anyagias irány, az érdekek szüntelen hajszája az erkölcsi fogalmakat találja legközelebb, a közszellem tisztátalansága itt mutatkozik leginkább. A böleseletnek, ha el nem akar az élettől zárkózni most kiválólag g y a k o r l a t i n a k kell lenni.

Dr. H. von Struve (varsói tanár) értekezésén »Az erkölcsiség psychológiájához« egyébként is megérzik az eszmék modern áramlata. Két követelmény érvényesíti magát mindinkább a tudományos közvéleményben, egyik hogy az igazság kérdése, magok a metaphysikai problémák is, első sorban a n t h r o p o l o g i a i feladatok, másik hogy a meglét minden formáiban s így az egész nagy társadalom életnyilatkozataiban is a fejlődés egyes mozzanatait lássuk. Ha nem bevallva is, e két szempontból fogja fel v. Struve is az erkölcsiséget.

Az ethikai elvek felállításában hiába fáradozik szerinte a legélesebb metaphysikai ész, nem fog jutni biztos eredményre mindaddig, míg az erkölcsiség p s y c h o l o g i a i alapjai kellőleg meg nem világítattak. Ez alapokat nem a társadalmi, hanem az e g y é n i tudatban kell keresnünk; ő nem tagadja ugyan az egyén szellemi életének függő voltát az ugynevezett nép- és közszellemtől, de tényleg és valósággal csak az egyes hozzáférhető a mi vizsgálódásunknak. Ez különösen áll az erkölcsiségről, mely az egyedi érzület és gondolkozáson kívül egyáltalában nem létezhetik. Mindegyik állításhoz férne szó. Az erkölcsiség az ő külső társadalmi jelenségeiben legalább is megismerhető annyira, mint a cselekvések titkos rúgó akár saját szívében. S igaz, hogy egyedi érzület nélkül nincs erkölcsiség de a több egyed, vagyis az életközösség nélkül szintén nem lehetne er-

kölesi egyéniség. Egyben azonban igaza van v. Struvénak, hogy az erkölcsiég legkevésbé választható el az egyéntől s bármennyire feltételezve legyen is a külső viszonyoktól, az mindig az egyes emberé.

Az erkölcsiég fogalmának meghatározásában nem követ új utat. Összehasonlítja a moralis ítéletet a logikaival s aesthetikaival. A logikai ítélet szükséges az aesthetikai ítélethez is, hogy ez tudatos legyen, de ebben döntő szerepet a subjectív érzetek és érzelmek, a tetszés és nem-tetszés játszanak. E logikai és aesthetikai elemek magukban nem tennék erkölcsivé az ítéletet. Lényeges különbséget képez az erkölcsi és aesthetikai közt az, hogy amaz nem annyira a kész objectumra, a bevégzett tényre, mint inkább a cselekvési processusra vonatkozik, moralis becset a cselekvésnek a belső és külső körülmények, a motívumok, a szándék, az érzület adnak. Az erkölcsi objectum nemcsak a képzetekre és fogalmakra, nem is csupán az érzetekre és érzelmekre, de kivált ama jelenségeire hat a léleknek, melyeket az akaráss neve alá szokunk foglalni. Az erkölcsi ítélet tehát akarat-*reactio*, ami nem zárja ki, hogy előállásánál a gondolati és érzelmi ítéletek is közreműködjenek. Az akaratnak természetében van, hogy ha csak hall is valamely cselekvésről, részvétre, együtt- vagy ellenhatásra ösztönöztetik, tehát nem tudja magát szenvedőlegesen viselni, mint ez a logikai vagy aesthetikai megítélésnél történni szokott. A viszonzás (*Vergeltung*) eszméje így képez lényeges mozzanatot minden moralis ítéletben.

Eredetibb s lélektanilag mélyebbre ható a vizsgálódás, melyet v. Struve az erkölcsi szabály felett tart. Szabály alatt mindig valami általánost értünk, melynek az egyesek alá tartoznak magokat rendelni. A különösnek az általános alá való ezen alárendelése a lelki életben úgy tűnik fel, mint az egyes önálló tényle. Itt ugyanis a különös bizonyos benső függetlenséget nyer a többi valamennyitől, s ha mégis alá van rendelve az általánosnak, úgy jön ki, mintha magától engedett volna. Ez alárendeltség viszonyának a lelki életben kettős alakja van, a szerint amint az egyedet egész gyanánt fogjuk fel s a külvilággal ellentétbe állítjuk, vagy bensőleg egyes lelkijelenségekre daraboljuk s azok mindegyikét a többivel egybevetjük. Első esetben az általános mint valami külsőlegesen tűnik fel az egyedi tudatnak, a másodikban csak mint a tudat egy része. Amott a külvilágban uralkodó rend, emitt a többi lelki jelenségekkel való egybenfüggés korlátolja az egyest. Egy törekvésnek aztán hovatovább érvényesülni kell: a dolgok általános folyásába tettelegesen belemendeződni s a belső egyensúly helyreállítását siettetni. E mind világosabb köteleesség tudássá váló törekvésben gyökerezik az erkölcsiég psychikai természete. Egy akaratnyilvánítást akkor tartunk erkölcsinek, ha nem mint elszigetelt, független érvényesíti magát, de egy általánosnak, tehát bizonyos szabálynak rendeli alá magát.

Ebből azt lehetne következtetni, hogy minden akaratnyilatkozat erkölcsi, mihelyt egy szabálynak önként veti alá magát, legyen bár az az elv a legönzöbbs, a legerkölestelenebb. Értekező nem tér ki e kifogás elől. Fentartja állítását, hogy tekintet nélkül jószágára vagy roszasá-

gára, az ily akaratnyilatkozatnak megvan már erkölcsi jellege. Így erkölcsitelenség és erkölcsiség közt csak viszonyossági különbség van vagyis inkább az erkölcsi fejlődésben egyeseknél, népeknél fokozatokat kell felvenni. A legnyersebb természeti állapotban gyakorol már a külső körülmények hatalma bizonyos korlátozást az akaratni jelenségek tétovájára, a szervezetben mélyen gyökerező ösztönök — az önfentartási és nemi ösztön — kényszerítik az embert bizonyos célokhoz alkalmazni cselekvényeit. A művelődéssel inkább határozott alakot vesz a céloktól vezetett életrend. A belső és külső természeti és társadalmi rend, mely mint általános állszemben a különös akarat, s ha önként nem enged, kényszeríti azt, első és biztos nevelője az akarásnak. Ez érleli meg a belátást, hogy amaz általános rendtől eltérés nem volna az ember javára, melynek folytán végre belső kényszerűséget, tehát kötelességet érez, esetleges akaratnyilatkozatait legyőzni. A lelkiismeret éppen az általános célok tudatának reakciója egy különös akaratnyilvánulásra. — E szabály konkrét tartalma v. Struve szerint nem alterálja az erkölcsiség lényegét csak bizonyos alakot ad annak s fejlődési fokozatokat jelez. Ilyen fokozat az, midőn a kritikai gondolkodás előállásával a természeti hatalmak szellemi és erkölcsi tulajdonságokkal ruháztatnak fel, az általános akarat isten vagy a papság parancsának vagy tilalmának vétetik. Így képviselik az általánost az államhatalom, az erkölcsök, szokások. Magasabb fok a lesz az erkölcsiségnek, ha az erkölcsi szabály a helyett, hogy a külső világba projiciáltatnék, az egyén belsejében uralkodik mint szellemi hatalom, melylyel az egyes akarat mélyebb, bensőbb viszonyba lép s még magasabb, ha a szabály nem kívülről fogadtatott el, de az egyed eszes természetéből magából fejlett, ha így magától ismert elvek szerint a *autonóm* cselekszik. Ez erkölcsi törvény éppen nem elszakadás a természettől és társaságtól, sőt inkább önálló, saját szellemi tevékenység által nyert belátás mindkettőnek törvényeibe s a belátásnak a cselekvés zsinórmértékeül választása.

Az erkölcsi tett pszichológiai magyarázatában értekező is az akarat ama primitív mozgalmából indul ki, midőn bizonyos testi vagy lelki szükség érzésével összekötött képzet kielégítésére hajt, vagy a pszichicus tartalom túlbősége következtében kedélyizgalom áll elő, tehát a kívánságból és indulatból. Ezekre való reactio az akaratnyilvánítás, mely többé nem az egyes ingerektől, mint októktól, de az egész egyed örökölt és szerzett tulajdonaitól függ; az ingerek a reactio irányát, nem annak jellemét határozzák meg. Az associatio törvényeinél fogva az akaratinger egy sereg képzetet és érzetet von tudatba, köztük az erkölcsi szabályt is, mely az egyént az ingerre való gyors reactiótól visszatartja. Az akaratinger s erkölcsi szabály közt akkor állhat elő a *collisio*, mely első mozzanatában meg gondolás s mint ilyen logikai s theoreticus természetű a felett, vajjon a tervben levő cselekvés jó-e vagy rossz, jogos-e vagy jogtalan stb. Az elhatározás miként je az egyén értelmi tehetőségeitől s erkölcsi fogalmaitól függ. Az egyes akarat még a tisztá gondolkodás körében is talál magának mentségeket, ha az nem világos és objectív ítéleteken alapul. A gondolkodás ez erkölcsisége a (Kant-féle) *categoria imperativus*.

Az elméleti elhatározás után még nem szűnt meg a *collisio*: az egyedre most vár a feladat az adott esetben erkölcsi belátásának érvényt szerezni az akarati impulsusok lázadása ellenében, a jóra vagy rosszra határozni magát. Eltekintve metaphysikai oldalától az akarat szabadság pszichologiailag az egyén e képességében áll, hogy a különböző akarati impulsusok ellentétességét tudatra hozza s előleges meggondolás után megoldja.

A theoreticus kételkedést logikai okokkal le lehet győzni, de az érzetek harca tovább folyik s az akaratingernek ismét csak az akarat energiájával lehet ellenállni. Az önlegyőzés eme ténye, a pillanatnyi akaratinger feletti uralom, az erkölcsi szabály által előírt általános akaratirány javára, teszi az erkölcsi cselekmény *psychicus* lényegét. Ez egyéni lelki-minőség krystallizációjára sokat tesz a megszokás. A lelki jelenségeknek ez állandó irányba terelése a jellemképzés s e processus eredménye a jellem.

E. Philipp dr. H. Spitta-nak ily című könyvét ismerteti: »Die Willensbestimmung und ihr Verhältniss zu den impulsiven Handlungen«. (Tübingen Fr. Fues 1881.) Spitta herbarti állásponton van. Innen vitáz a lelki tehetéségek, a »*particularis* lelkek« felyétele ellen, — csakis bizonyos megszoritással engedí meg a képzelés és érzés megkülönböztetését. Az akará s szerinte másodlagos *psychicus* functio. »Az ember jellemét a képzetek és érzelmek consolidatioja által nyert állandó képzet-complexiok teszik, a pillanatnyi reflexiókból elvont vélemények és maximák«. »Akarati cselekmény«-ek fogalma alá esnek a szándékos mulasztások, valamint azon esetek, melyekben valaki tudva a beszámíthatlanság állapotába helyezi magát. Az akarati cselekményektől, melyeket a célgondo'lat s a kivihetőség tudata jellemez, gondosan megkülönböztetendők a nem-szabad ösztöni cselekmények, melyeknél a »tehetés«, sőt legtöbbször az »ismerés« momentuma is hiányzik. Ezekről ismét megkülönbözteti Spitta az »*impulsiv*« cselekvést, mely az akart céllal ellenmondásban van (Antilogie des Willens), mikor a belátás nem hiányzik, de az akadályok nehezen legyőzhetőek, vagyis nincs meg az akaratnak kellő energiája.

H. Spencer »*The Data of Ethics*«-ét Fr. Kirchner ismerteti nem rendszerében, csak egyes jellemzeteres helyek kiemelésével. Ugy látszik épen a rendszerhiányt nélkülözi e műben, míg a finom észrevételek a kritikai megjegyzések gazdagságát dicsérettel ismeri el.

Rövidebben vannak ismertetve a következő művek :

C. Nohle: *Die Staatslehre Platon's in ihrer geschichtlichen Entwicklung* (Jena, Frommann 1880).

Edm. Pfeiderer: *Kantischer Criticismus und englische Philosophie* (Halle, M. Pfeffer 1881)

T. Ziller: *Allgemeine philosophische Ethik* (Langensalza, H. Beyer und Söhne 1880).

M. Barsch: *Moses Mendelssohn's Schriften zur Philosophie Aesthetik und Apologetik* (Leipzig, L. Voss 1881).

T. Ribot: *Les maladies de la memoire* (Paris, G. Baillièrè & Co. 1881.

Jacob Bernays: Phokion und seine neueren Beurtheiler (Berlin, Hertz 1881).

Dr. Eug. von Schmidt: Die Philosophie der Mythologie und Max Müller (Berlin, C. Drucker 1880).

F. Evellin: Infini et Quantité (Paris, G. Baillièrè & Co. 1881.)

Sonnenberg: Der goldene Schnitt (Bonn, G. Georg 1881).

M. Guyau: Vers d'un philosophe (Paris, Baillièrè & Co. 1881).

F. Paulhan: La physiologie de l'esprit (Paris, G. Baillièrè & Co. 1880).

Lapszemle. Bibliographia.

B. P.

III. Zeitschrift für Philosophie u. philos. Kritik. Gegründet von J. H. Fichte, redigirt von dr. Hermann Ulrici.

Önálló cikkek: 1. Zur Kritik der Kantischen Erkenntnisstheorie. (2. folytatás.) Irta dr. Th. Weber. — 2. Untersuchung der Frage, ob Plato einen zeitlichen Anfang der Welt angenommen hat. Dr. Hermann Hoeppe. 3. Über das Princip des Schönen in der Betrachtung der Natur. Előadás, melyet 1881. jun. 25-én a berlini philos. társaságban tartott: Julius Rau. 4. Logische Differenzen. Dr. Rabusirja a közte és Ulrici közt fenforgó felfogási különbségre vonatkozólag a logika terén. Ehhez 5. Ulrici H. ír »Erläuternde u. berichtigende Bemerkungen zu dem vorstehenden Aufsatz.«

Birálatnak következő művek:

1. Dr. Jul. Bergmann. Seyn u. Erkennen. Berlin, Mittler, 1880.

2. Az újabb olasz irodalmat ismerteti dr. E. Hermann.

3. C. F. Heman. Die Erscheinung der Dinge in der Wahrnehmung. Lpz. Hinrichs, 1881.

4. Funk-Brentano. Les sophistes grecs et les sophistes contemporaines. Paris, Plon & Cie 1879.

5. Dr. W. Deisenberg. Theismus u Pantheismus. Wien, Faesy & Fried, 1880.

Végre egy rövid cikk dr. J. L. A. Kochtól »Zur Psychophysik«. Bibliographia.

IV. Vierteljahrschrift für wissenschaft. Philosophie. Unter Mitwirkung von M. Heinze u. W. Wundt herausgegeben von R. Avenarius 1882. első füzet. Achelis Th. Lotze's Philosophie. — Erdmann B. Logische Studien (Erster Artikel). — Schmitz-Dumont. Die Kategorien der Begriffe u. das Congruenzaxiom (2-ter Art) — Heymann G. Die Methode der Ethik. (1-ter Art.) — Wernicke A. Über Activität u. Passivität in ihrem Verhältnisse zu Freiheit u. Nothwendigkeit.

Anzeigen. Schuppe W. Erkenntnisstheor. Logik Bonn, Ed. Weber, 1878. 16 M. — Carrau Lodovic. La morale utilitaire stb. Paris Didier & Cie. — Byck S. A. Rechtsphilosophie. Der letzte Grund des Rechtes etc. Lpz. 1882. M. Schäffer. — Natorp, Paul. Descartes Erkenntnisstheorie. Marburg 1882. N. G. Elvert. — Neudecker G. Das Grundproblem der Erkenntnisstheorie. Nörd. lingen. 1881. C. H. Beck.